

Stanisław Szadyko

Rola, funkcja i znaczenie akronimów w języku polskim

International Journal of Management and Economics 18, 174-186

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola, funkcja i znaczenie akronimów w języku polskim

„Ze względu na rosnące znaczenie kontaktów międzynarodowych, a co za tym idzie komunikacji międzyjęzykowej i międzykulturowej, coraz większe zainteresowanie budzi kwestia różnic pomiędzy schematami ludzkich zachowań komunikacyjnych, nie tylko ze strony przedstawicieli nauki, przede wszystkim lingwistyki, ale także różnorodnych instytucji (organizacji, ministerstw, parlamentów itp.). W skali międzynarodowej obserwuje się proces porządkowania świata pod hasłem ujednoczenia stylów komunikacji, typów dyskursu, a więc proces globalizacji w sferze zjawisk komunikacyjnych. Tendencje te zaznaczają się szczególnie wyraźnie w przypadku dyskursu zinstytucjonalizowanego, charakteryzującego się monokulturą wzorów i oczekiwań tekstowych właściwych dla określonych typów dyskursu. Przejawem ujednoczenia typów komunikacji na naszym kontynencie może być, w ramach Wspólnoty Europejskiej, tzw. ‘europeizacja’, rozumiana nie tylko jako proces językowy, ale przede wszystkim społeczny i kulturowy. Pojęcie ‘europeizacji’ jako przejawu globalizacji wskazuje na swego rodzaju napięcie w sposobie funkcjonowania świata, w którym procesom globalizacji są przeciwstawiane procesy regionalizacji, ukierunkowane na uwypuklenie specyfiki kulturowej i językowej wspólnot komunikacyjnych. Owa opozycja **globalizacja–regionalizacja** sprzyja polaryzacji postaw społecznych, która przekłada się w ogólnej komunikacji językowej na dwie przeciwstawne tendencje: z jednej strony puryzm językowy, utożsamiający czystość języka z wiernością wobec tendencji językowej, kulturowej czy nawet narodowej, z drugiej zaś przyzwolenie na proces internacjonalizacji języka, zwłaszcza na płaszczyźnie leksykalnej”¹.

Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach europejskich obserwuje się obecnie internacjonalizację leksyki związanej ze sferą gospodarczą i biznesową. Chodzi tu przede wszystkim o nasycenie dużą liczbą obcojęzycznych terminów ekonomicznych i biznesowych, głównie pochodzenia angielskiego, np. bajt, boss, broker, business, big business, small business, clearing, clip, dealer, debit, developer, dumping, holding, joint venture, know-how, leader, leasing, lobbying, makler, menedżer, mobbing, monitoring, pool, pub, public relation, racket, rating, redyskonto, sales promotion, serwer, shop, skaner, sola

weksel, sponsor, sponsoring, storno, techno, terms of trade, time charter, warrant, wolumen. Szczególnie zaś dotyczy to akronimów. Obecnie jest to jeden z najbardziej produktywnych sposobów wzbogacania leksyki odmiany pisanej języków specjalistycznych, w tym także języka biznesu, np. CIT (corporate income tax), PIT (personal income tax), VAT (value added tax), SMS (short message), FAO (Food and Agriculture Organization), CBS (Committee of Banking Supervision), EFF (Extended Fund Facility), EMA (European Monetary Agreement), IBA (International Bar Association), IPRA (International Public Relation Association), OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), VIP (very important person), WHO (World Health Organization); formuły INCOTERMS stosowane w międzynarodowych umowach handlowych: CAF/CFR (cost and freight), CIF (cost, insurance, freight), CIP (carriage and insurance paid to...), CPT (carriage paid to...), DAF (delivered at frontier), DDP (delivered duty paid), DDU (delivered duty unpaid) DEQ (delivered ex quay), DES (delivered ex ship), EXW (ex works), FAQ (free alongside quay), FAS (free alongside ship), FCA/FRC (free carrier/free carrier), FOB (free on board), FOR/FOT (free on rail/free on truck)².

Zwyczaj skracania wyrazów i nazw zaczął się upowszechniać w Europie oraz w Polsce na początku XX wieku. Dalszą ekspansję i „eksplozję” akronimów wywołało wynalezienie komputera, Internetu i telefonu komórkowego. Wśród różnorodnych przyczyn tego stanu rzeczy należy wymienić w szczególności tempo życia i wyścig z czasem, przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze, powstanie i rozbudowę aparatu administracyjnego państwa, partii politycznych i organizacji społecznych i ekonomicznych, rozwój gospodarki rynkowej, powstanie nowych placówek handlowych, różnorodnych firm i spółek, banków i giełd, wzrost liczby terminów technicznych, naukowych, biznesowych i środowiskowych.

Powyższe trendy powodują daleko idące zmiany w procesie komunikacji i porozumiewania się, czyli w języku. Do systemów leksykalnych wszystkich nowożytnych języków przedostaje się ogromna ilość akronimów nowych pojęć i terminów, przeważnie z amerykańskiego obszaru językowego, na którym obecnie obserwuje się szczególnie dynamiczny rozwój naukowy, techniczny i ekonomiczny. Z przytoczonych przykładów widać, że trudno takimi skrótowcami manipulować w kontekście wypowiedzianych zdań, źle się one odmieniają i jeszcze gorzej wymawiają. A co w związku z tym ma powiedzieć adresat komunikatu zawierającego akronimy identyczne lub podobne do przytoczonych wyżej skrótowców?

Często akronimy interpretuje się jako przejaw tendencji do oszczędności w języku. Problematyka oszczędności w odniesieniu do skrótowców jest jednak bardziej złożona, niż to się pozornie wydaje. Przede wszystkim należy rozróżnić oszczędność w systemie językowym i oszczędność w wystąpieniach językowych. Używanie akronimów w okresach wcześniejszych było podyktowane dążeniem do oszczędności czasu, papieru i energii (i innych materiałów piśmiennych). Dziś abrewiacja w dużej mierze dotyczy także tekstu. Jednak obok akronimów w tekście i w systemie wytworzyły się syntetyzujące środki językowe mające postać skrótowców, które wykazują tendencję do funkcjonowania,

np. AGH (Akademia Górniczo-Hutnicza), AGD (artykuły gospodarstwa domowego), AWS (Akcja Wyborcza „Solidarność”), BBWR (Bezpartyjny Blok Wspierania Reform), BOR (Biuro Ochrony Rządu), BUW (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego), CHZ (Centrala Handlu Zagranicznego), CIM (Centrum Informatyki Menedżerskiej), CPN (Centrala Produktów Naftowych), CV (curriculum vitae), EBC (Europejski Bank Centralny), EBI (Europejski Bank Inwestycyjny), DKF (Dyskusyjny Klub Filmowy), FAMA (Festiwal Artystyczny Młodzieży Akademickiej), FSO (Fabryka Samochodów Osobowych), GPW (Giełda Papierów Wartościowych), IKE (Indywidualne Konto Emerytalne), ITS (Indywidualny Tok Studiów), KE (Komisja Europejska), KGHM (Kombinat Górniczo-Hutniczy Miedzi), KOR (Komitet Obrony Robotników), KPWiG (Komisja Papierów Wartościowych i Giełd), LPR (Liga Polskich Rodzin), ŁKS (Łódzki Klub Sportowy), MBP (Miejska Biblioteka Publiczna), MSP (Ministerstwo Skarbu Państwa), NBP (Narodowy Bank Polski), NCSS (Narodowe Centrum Studiów Strategicznych), NFI (Narodowe Fundusze Inwestycyjne), NSZZ (Niezależny Samorządny Związek Zawodowy), NWZA (Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy), OFE (Otwarte Fundusze Inwestycyjne), ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych), OPZZ (Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych), PERN (Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych), PGNiG (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo), PIP (Państwowa Inspekcja Pracy), PIT (Polska Izba Turystyki), PKB (produkt krajowy brutto), PKO BP (Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski), PKP (Polskie Koleje Państwowe), PO (Porozumienie Obywatelskie), PolIKE (Polskie Indywidualne Konta Emerytalne), PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe), PTC (Polska Telefonii Cyfrowa), PZU (Państwowy Zakład Ubezpieczeń), RCSS (Rządowe Centrum Studiów Strategicznych), RFN (Republika Federalna Niemiec), RPP (Rada Polityki Pieniężnej), SII (Stowarzyszenie Inwestorów Indywidualnych), SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej), TP SA (Telekomunikacja Polska Spółka Akcyjna), UKIE (Urząd Komitetu Integracji Europejskiej), USA (United States of America), USC (Urząd Stanu Cywilnego), UW (Uniwersytet Warszawski), WIG (Warszawski Indeks Giełdowy), WPI (wskaźnik przyszłej inflacji), WSiP SA (Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna), WZA (Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy), ZOL (Zintegrowany Operator Logistyczny).

Ekonomia językowa w przypadku akronimów przejawia się odmiennie ze stanowiska nadawcy (autora wypowiedzi) i odbiorcy (czytelnika, słuchacza). Co jest oszczędne ze stanowiska nadawcy, nie musi być oszczędne ze stanowiska odbiorcy. W związku z tym, że skrótowce mają charakter znaków językowych, zrozumienie ich zakłada znajomość znaczenia. Trudności ze zrozumieniem komunikatu (tekstu) wynikają z nadmiernego, nieumiejętnego i nie zawsze uzasadnionego używania abrewiatur. Dla odbiorcy (czytelnika, słuchacza) akronimy nie muszą zatem być wygodą; deszyfrowanie skrótowców przy pomocy słownika na pewno nie jest oszczędne. Do tego dochodzi jeszcze dodatkowe utrudnienie – problem pisowni akronimów.

O zalewie akronimowym we współczesnych językach informują także źródła leksykograficzne. Dotychczas wydano ponad 450 słowników poświęconych abrewiaturom

w różnych językach³. W amerykańskiej odmianie języka angielskiego utworzonych zostało między innymi ponad 500 000 akronimów, półakronimów, skrótowców i skrótów graficznych⁴. Rosnąca liczba różnego rodzaju akronimów ma z pewnością, obok tendencji do ekonomii językowej, inne przyczyny. Do tych innych przyczyn należy zaliczyć gwałtowny rozwój nowych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych na przełomie lat 90. XX stulecia i pierwszej dekady XXI w. W tym okresie pojawiają się na masową skalę tanie, coraz mniejsze komputery (notebooki), światowa sieć komputerowa WWW oraz cyfrowa telefonia komórkowa. Powstanie Internetu nie tylko połączyło wszystkie media elektroniczne w jedną całość, ale stworzyło także możliwości łącznego i jednoczesnego wykorzystania dźwięku, obrazu i grafiki przez łączne wykorzystanie telefonu, odbiornika telewizyjnego i komputera. Internet jako nowe narzędzie komunikacji zaspokaja głód informacyjny: „co minuta na całym świecie rozsyłanych jest 10,4 mln reklamowych i promocyjnych e-maili, zaś 74% menedżerów wysokiego szczebla twierdzi, że e-mail jest ważniejszy w interesach niż telefon”⁵.

Ostatnio na rynku księgarskim pojawiły się cztery minibroszurki pt. *Kochany kod SMS-owy*, *Magiczny kod SMS-owy*, *Odtajniony kod SMS-owy*, *Przebojowy kod SMS-owy*⁶. W wymienionych pracach, które przez samych autorów są nazywane „zbiorami piktogramów, akronimów, skrótowców i emotikonów”, w tytule zaś konsekwentnie występuje termin „kod”, spotykamy następujące „potworki językowe”:⁷

AgdbTkTc – a gdyby tak, to co?

CzstZdwnPtn – często zadawane pytanie

? + < # ^ v – czy mogę być twoim rycerzem?

DłgSNWdzłsm – długo się nie widzieliśmy

DTwjWdmśc – do twojej wiadomości

GdNCbPTRZ MmKsmtMśl – gdy na ciebie patrzę, mam kosmate myśli

JślOMnChdz – jeśli o mnie chodzi

MJstJkNrktk – miłość jest jak narkotyk!

MmSkrmnm – moim skromnym zdaniem

ObsrwłmCb – obserwowałem ciebie

SzkdZCTNM – szkoda, że cię tu nie ma!

TrzAlbNgd – teraz albo nigdy!

Z przytoczonych wyżej przykładów wynika, że to nie są ani akronimy, ani skrótowce. Raczej są to okazjonalne twory parajęzykowe, które zostały utworzone w sposób nonszalancki, aby zaspokoić doraźne potrzeby użytkowników telefonów komórkowych, szczególnie zaś miłośników i zwolenników SMS-ów i MMS-ów. Podobne zjawisko możemy zaobserwować w leksyce i terminologii komputerowej i internetowej, która również rozwija się w sposób żywiołowy i nie zawsze zgodny z regułami gramatycznymi i stylistycznymi danego języka. W *Szkolnym słowniku komputerowym*, wydanym w 2002 r., zawierającym 1500 haseł, 555 stanowią tzw. skróty językowe, takie jak np.: ARCNet, AutoCAD, AutoLISP, CONFIG.-SYS, CorelDRAW, EXT2FS, FoxPro, k56flex, LaTeX i in. Choć w danym leksykonie można także znaleźć zwykłe, powszechnie przy-

jęte i zaakceptowane również w języku polskim angielskie akronimy, np.: bit (ang. **binary information term**), Fortran (ang. **Formuła Translator**), Internet (ang. **International Network**), PIN (ang. **Personal Identity Number**), SMS (ang. **Short MeSsage**), WWW (ang. **World Wide Web**)⁸.

Tak więc z powyższego pobieżnego przeglądu problematyki akronimów i skrótowców wynika jeden bardzo ważny wniosek, że bez danej kategorii leksyki nie mogą funkcjonować współczesne języki, szczególnie zaś ta ich sfera, która związana jest z burzliwym rozwojem nauki, techniki, przemysłu, Internetu, gospodarki rynkowej, współpracy i wymiany międzynarodowej, globalizacji wszystkich dziedzin życia, biznesu, finansów, giełd i bankowości, kultury, sztuki, literatury i in. Duże zainteresowanie badaczy akronimami nie jest przypadkowe. Są one przejawem derywacji powtórnej, gdyż jako pierwsze powstają wyrazy rozwinięte, np. Szkoła Główna Handlowa i Uniwersytet Warszawski (pierwszy etap derywacji), a dopiero później może powstać skrótowiec **SGH** i **UW** (drugi etap derywacji). Skrótowce w języku spełniają także funkcję nominacyjną i określającą, np.:

BAT (**British American Tobacco**)

BIS (**Bank Rozliczeń Międzynarodowych w Bazylei**)

BOK (**Biuro Obsługi Klientów**)

CAP (**Wspólna Polityka Rolna**)

ELA (ang. **European Logistics Association - Europejskie Towarzystwo Logistyczne**)

FAMA (**Festiwal Artystyczny Młodzieży Akademickiej**)

GROM (**Grupa Reagowania Operacyjno-Mobilnego**)

KOK (**Komitet Obrony Kraju**)

KOT (**Krajowy Operator Telekomunikacyjny**)

KTO (**Kołowy Transporter Opancerzony**)

KUP (**Krajowy Urząd Pracy**)

LAS (**Liga Państw Arabskich < z ang. League of Arab States**)

LEP (**Lekarski Egzamin Państwowy**)

MOPS (**Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej**)

NAFTA (**Północnoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu**)

NIE (**Niezależna Inicjatywa Europejska**)

PAL (**Polska Armia Ludowa**)

PAN (**Polska Akademia Nauk**)

PIK (**Polska Izba Książki**)

POD (**Pracownicze Ogródki Działkowe**)

POT (**Polska Organizacja Turystyczna**)

PSIK (**Polskie Towarzystwo Inwestorów Kapitałowych**)

RUM (**Rejestr Usług Medycznych**)

SKOK (**Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa**)

SOK (**Służba/Straż Ochrony Kolei**)

SPEC (**Stołeczne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej**)

STO (Stołeczne Towarzystwo Oświatowe)
TOR (Technikum Ochrony Roślin)
TUR (Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego)
WAM (Wojskowa Akademia Medyczna)
WIR (Wojewódzka Izba Rzemieślnicza).

W języku polityki, ironii i satyry dziennikarze bardzo często posługują się akronimami, aby ośmieszyć, zadrwić, zakpić z kogoś lub z czegoś, a także zaakcentować swój negatywny stosunek do kogoś lub czegoś, np.:

ABU – Agencja Bezmyślności Ubeków („Wprost” 2004, nr 2, s. 50–51);

ARR (Agencja Rynku Rolnego) – Agencja Destabilizacji Rynku („Nie” 2004, nr 5);

CBS (Centralne Biuro Śledcze) – Centralna Beczka Śmiechu („Nie” 2004, nr 8, s. 1);

Centralne Biuro Śnięte („Wprost” 2004, nr 8, s. 34);

GTW (grupa trzymająca władzę) – „Wprost” 2004, nr 11, s. 18–22.

KRUS-jata (Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego) – „ad hoc” 2004, nr 4, s. 12.

MKOl (Międzynarodowy Komitet Olimpijski) – Międzynarodowi Kombinatorzy Olimpijscy („Wprost” 2004, nr 4, s. 54–57);

NFZ (Narodowy Fundusz Zdrowia) – Narodowa Fikcja Zdrowia („Metro” 2004, nr 246, s. 3); – Narodowy Fundusz Zabawowy („Wprost” 2004, nr 3, s. 8);

PLK – Partia Lewej Kasy („Wprost” 2004, nr 16, s. 18–23);

PO (Platforma Obywatelska) – Platforma Obiecująca („Nie” 2004, nr 5, s. 2);

POLAIDS – Polski AIDS – synonim poważnego schorzenia, które odbywa się w trzech następujących stadiach („Wprost” 2004, nr 3, s. 3);

PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa) – Pospolite Rzeczy Ludowe („Semestr” 2004, nr 2–3, s. 15);

ZNBOOnWL, czyli Zespół Nabytego Braku Odporności Obywateli na Własny Los („Wprost” 2004, nr 3, s. 3);

ZNBOOzP, czyli Zespół Nabytego Braku Odporności Obywateli za Państwo („Wprost” 2004, nr 3, s. 3);

ZZNBIS, czyli w Zbiorowym Zespole Nabytego Braku Instynktu Samozachowawczego („Wprost” 2004, nr 3, s. 3);

SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej) – Sojusz Lewicy Destrukcyjnej („Wprost” 2004, nr 4, s. 24–24); Sojusz Lewicy Dramatycznej („Wprost” 2004, nr 13, s. 20–23);

ze SMOKiem (System Monitoringu i Osłony Kraju) – „ad hoc”, 2004, nr 4, s. 13;

VAT-owanie; Cenowe VAT-erloo; VAT-em jak batem („Newsweek” 2004, nr 12, s. 58); VATum separatum („Wprost” 2004, nr 10, s. 32–35).

Jak z powyższych przykładów wynika, autorzy posługują się istniejącymi już skrótowcami, nadając im zupełnie inne znaczenie, które w ich mniemaniu ma w sposób negatywny, ironiczny, satyryczny i ośmieszający przedstawić dany fakt, zdarzenie czy

osobę. W tym celu dziennikarze także często tworzą okazjonalne akronimy lub modyfikują stare.

Coraz bardziej szerzy się wśród autorów książek maniera umieszczania w tytułach ich prac akronimów, np.:

KPH (kodeks postępowania handlowego), Edycja 2003, Warszawa 2003.

Leoński Zbigniew, *Samorząd terytorialny w RP* (Rzeczpospolita Polska), Warszawa 2002.

HIV/AIDS, Standardy europejskie, TNOiK, Toruń 1998.

KK (kodeks karny), *KPK* (kodeks postępowania karnego), *KKW* (kodeks karny wykonawczy), *KKW* (kodeks karny wykroczeń), Wyd. STO, Bielsko-Biała 2003.

K.C. (kodeks cywilny), *K.P.C.* (kodeks postępowania cywilnego), *K.R.O.* (kodeks rodzinny i opiekuńczy), *P.P.M.* (prawo prywatne międzynarodowe), LexisNexis. Warszawa 2004.

VAT. Komentarz, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.

Aniszewska Grażyna, *Obowiązki wobec ZUS*, Difin, Warszawa 2003.

Bradbury Adrian, *NLP. Wpływ na siebie i innych*, Gliwice 2004.

Wycisłok Janusz, *Kontrola środków UE*, Warszawa 2004.

Na polskim rynku prasowym istnieje pokaźna grupa czasopism, które mają tytuł w postaci akronimu lub w tytule występuje skrótowiec, np.:

„AGD i STYL”,

„CKM” (Czasopismo Każdego Mężczyzny),

„DVD. DVD w Polsce. Klub DVD. Video i DVD”,

„EP” (Edukacja Prawna),

„Gazeta SGH”,

„MUW” (Magazyn Uniwersytecki),

„PC World Komputer”,

„Raport VIP”,

„UFO”,

„WIK” (Wiedza i Kultura).

Tendencja do odmieniania współczesnych polskich akronimów jest bardzo silna. Jest to bezsprzecznie związane z wyjątkowo dużą ich liczbą w języku, a także z wysoką częstotliwością użycia⁹ zarówno w komunikatach pisemnych, jak i w wypowiedziach ustnych.

1. Ogólna zasada odmiany akronimów jest prosta – decyduje sposób wymowy i częściowo akcentowanie abrewiatur. Mogą się odmieniać te z akronimów, które w wymowie mianownika liczby pojedynczej kończą się na spółgłoskę:

a) skrótowce literowe zakończone na f, j, l, ł, m, n, ó, r, s, ś, z, ż (realizacja wymowy tych spółgłosek jest następująca: f – ef, j – jot, l – el, ł – eł, m – em, n – en, ó – eń, r – er, s – es, ś – eś, z – zet, ż – zet, a więc jeśli akronim ma na końcu taką spółgłoskę, to jego zakończenie podczas artykulacji danego skrótowca jest spółgłoskowe, np.: ADM (a-de-em – Administracja Domów Mieszkalnych), AM (a-em – Akademia

Medyczna), ANS (a-en-es – Akademia Nauk Społecznych), AR (a-er), ARR (a-er-er – Agencja Rynku Rolnego), AWF (a-wu-ef – Akademia Wychowania Fizycznego), BBN (be-be-en – Biuro Bezpieczeństwa Narodowego), BGŻ (be-gie-żet – Bank Gospodarki Żywnościowej), CPN (ce-pe-en – Centrala Produktów Naftowych), NZS (en-zet-es – Niezależny Związek Studentów), OPZZ (o-pe-zet-zet – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych), PGR (pe-gie-er – Państwowe Gospodarstwo Rolne), TKKŚ (te-ka-ka-eś – Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej), UJ (u-jot – Uniwersytet Jagielloński), UŁ (u-eł – Uniwersytet Łódzki), ZSL (zet-es-el – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe) itp. W wypadku odmiany takich abrewiatur końcówkę fleksyjną piszemy małą literą;

- b) skrótownice głoskowe, np.: AGAD (Archiwum Główne Akt Dawnych) –AGAD-u, w AGAD-ie; BAM (Bajkalsko-Amurska Magistrala Kolejowa) – BAM-u, na BAM-ie; BIG (Bank Inwestycji Gospodarczych) – BIG-u, z BIG-iem; BOR (Biuro Ochrony Rządu) – BOR-u, w BOR-ze; BOT (Biuro Obsługi Turystycznej) – BOT-u, z BOT-em; BUW (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego) – BUW-u, w BUW-ie; CAF (Centralna Agencja Fotograficzna) – CAF-u, w CAF-ie, GUS (Główny Urząd Statystyczny) – w GUS-ie; MON (Ministerstwo Obrony Narodowej) – w MON-ie; PAP (Polska Agencja Prasowa) – w PAP-ie; UOP (Urząd Ochrony Państwa) – w UOP-ie.

2. Akronimy grupowe oraz skrótownice mieszane, których pisownia jest taka sama jak pisownia abrewiatur grupowych, mają taką samą odmianę jak normalne rzeczowniki, np.: Cepelia (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego) – Cepelii, Cepelię, Cepelią, o Cepelii; Cezas (Centrala Zaopatrzenia Szkół) – Cezasu, Cezasowi, Cezasem, o Cezasie; Desa (przedsiębiorstwo „Dzieła Sztuki i Antyki”) – Desy, Desie, Desę, o Desie; Elektrim (Polskie Towarzystwo Handlu dla Elektrotechniki) – Elektrimu, Elektrimowi, Elektrimem, o Elek-trimie; Pafawag (Państwowa Fabryka Wagonów) – Pafawagu, Pafawagowi, Pafawagiem, o Pafawagu; Wifama (Widzewska Fabryka Maszyn) – Wifamy, Wifamie, Wifamę, Wifamą, o Wifamie.

3. Przy odmianie omówionych wyżej akronimów należy przestrzegać następujących zasad:

- a) po spółgłoskach miękkich piszę się **-ie**, np.: ANS – w ANS-ie, PAN (Polska Akademia Nauk) – w PAN-ie, PAP – w PAP-ie, PIW (Państwowy Instytut Wydawniczy) – wydać w PIW-ie, SGPiS – studiować w SGPiS-ie.
- b) po spółgłoskach twardych stosuje się normalne końcówki, np.: CPN – z CPN-em, FSM (Fabryka Samochodów Małolitrażowych) – do FSM-u, GOPR (Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe) – z GOPR-em, NOT (Naczelna Organizacja Techniczna) – z NOT-em, RFN (Republika Federalna Niemiec) – do RFN-u, TOZ (Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami) – należeć do TOZ-u, URM (Urząd Rady Ministrów) – do URM-u, z URM-em, WSR (Wyższa Szkoła Rolnicza) – do WSR-u.
- c) końcówki akronimów zakończonych na **z, ż** (tzn. wymawianych jako zet, żet) należy zapisywać w sposób następujący: CHZ (Centrala Handlu Zagranicznego) – do

- CHZ-etu, w CHZ-ecie; MSZ (Ministerstwo Spraw Zagranicznych) – do MSZ-etu, w MSZ-ecie; ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych) – do ONZ-etu, w ONZ-ecie; RPŻ (Rada Pomocy Żydom) – do RPŻ-etu, w RPŻ-ecie; UZZ (Uniwersytet Ziem Zachodnich) – UZZ-etu, w UZZ-ecie; reguła ta obejmuje także inne abrewiatury zakończone w wymowie na **-j**, np.: KKJ (Komisja Kultury Języka) – działać w KKJ-ocie, do KKJ-otu; UJ – studiować w UJ-ocie, do UJ-otu.
- d) skrótwce zakończone na spółgłoskę **t** odmieniamy w następujący sposób: ChAT (Chrześcijańska Akademia Teologiczna) – słuchacze ChAT-u, w Chacie; KNiT (Komitet Nauki i Techniki) – pracownik KNiT-u, w Knicie; LOT (Polskie Linie Lotnicze LOT) – pracownicy LOT-u, w Locie; NOT – NOT-u, w Nocie; OIT (Ośrodek Informacji Turystycznej) – pracownicy OIT-u, w Oicie; PAT – kroniki PAT-u, w Pacie; PIT – członkowie PIT-u, działać w Picie.
- e) zakończenia, w których pojawia się dwuznak **dź** także w miejscowniku liczby pojedynczej, rozkłada się na **D-zie**, np.: IMiD (Instytut Matki i Dziecka) – w IMiD-zie, PAGED (Polska Agencja Eksportu i Importu Drewna) – w PAGED-zie, ZBoWiD (Związek Bojowników o Wolność i Demokrację) – w ZBoWiD-zie.
- f) zakończenia, w których pojawia się dwuznak **rz**, rozkłada się na **R-z**, np.: ARR – w ARR-ze, BRR (Bank Rozwoju Rolnictwa) – w BRR-ze, GOPR – w GOPR-ze, PGR – w PGR-ze, RTR (Ruch Trzeciej Rzeczypospolitej) – w RTR-ze, SKR (Spółdzielnia Kółek Rolniczych) – w SKR-ze, TKR (Towarzystwo Kółek Rolniczych) – w TKR-ze, UPR (Unia Polityki Realnej) – w UPR-ze.
- g) abrewiatury zakończone w mianowniku liczby pojedynczej na **x** mają w miejscowniku liczby pojedynczej formę z tematem zakończonym na **-ks**, np.: Alimex – z Alimeksu, Animex – z Animeksu, Impex – w Impeksie, Metronex – w Metroneksie, Mimex – do Mimeksu, w Mimeksie, Minex – w Mineksie, z Mineksem, Pewex – w Peweksie, z Peweksem, o Peweksie, Triotex – w Trioteksie, z Trioteksem.
4. Nie odmieniają się natomiast akronimy zakończone w wymowie mianownika liczby pojedynczej na samogłoskę: **-a**, **-e**, **-i**, **-o**, **-u**, a także na spółgłoskę: **b**, **c**, **d**, **g**, **h**, **k**, **p**, **t**, **w**¹⁰, np.: ANP (a-en-pe – Akademia Nauk Politycznych), ASG (a-es-gie – Akademia Sztabu Generalnego), BBK (be-be-ka – Bydgoski Bank Komunalny), BDT (be-de-te – Biuro Dokumentacji Technicznej), BPH (be-pe-ha – Bank Przemysłowo-Handlowy SA), BWA (be-wu-a – Biuro Wystaw Artystycznych), CDU (ce-de-u – Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna), CFO (ce-ef-o – Centrala Filmów Oświatowych), CO (ce-o – centralne ogrzewanie), DDT (de-de-te – dwu-chlorodwufenylotrójchloroetan), IBE (i-be-e – Instytut Badań Edukacyjnych), KSD (ka-es-de – Katolickie Stowarzyszenie Dziennikarzy), LO (el-o – liceum ogólnokształcące), MPO (em-pe-o – Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania), PMW (pe-em-wu – Polska Marynarka Wojenna), TDC (te-de-ce – Telewizja Dziewcząt i Chłopców), TDW (te-de-wu – teatr działań wojennych), UMK (u-em-ka – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika).
5. Na odmianę akronimów ma także wpływ sposób ich akcentowania. Zależne to jest od faktu, czy w wymowie kończą się one na samogłoskę (np. BHP – bezpieczeństwo

i **higiena pracy** – wymawia się jako **be-ha-pe**), czy na spółgłoskę (np. **NZS** wymawia się jako **en-zet-es**). I rzeczywiście, literowce i głoskowce kończące się w wymowie na spółgłoskę i akcentowane na ostatniej sylabie mogą być odmienne, np.: **AWF** – z **AWF-u**, na **AWF-ie**; **LZS** (**Ludowe Zespoły Sportowe**) – z **LZS-u**, w **LZS-ie**; **MDM** (**Marszałkowska Dzielnicza Mieszkania**) – z **MDM-u**, na **MDM-ie**; **PGR** – **PGR-u**, w **PGR-ze**, z **PGR-em**, natomiast ten sam akcent oksytoniczny przeszkadza odmienności akronimów zakończonych w wymowie na samogłoskę, np.: **PLO** (**pe-el-o** – **Polskie Linie Oceaniczne**), **PCK** (**pe-ce-ka** – **Polski Czerwony Krzyż**), **PKP** (**pe-ka-pe** – **Polskie Koleje Państwowe**), **PKW** (**pe-ka-wu** – **Państwowa Komisja Wyborcza**), **PKZP** (**pe-ka-zet-pe** – **Pracownicza Kasa Zaomogowo-Pożyczkowa**), **PNA** (**pe-en-a** – **pocztowy numer adresowy**), **PPPP** (**pe-pe-pe-pe** – **Polska Partia Przyjaciół Piwa**), **RPA** (**er-pe-a** – **Republika Południowej Afryki**), **RP** (**er-pe**), **RSP** (**er-es-pe**), **RWE** (**er-wu-e** – **Radio „Wolna Europa”**), **UPA** (**upa** – **Ukraińska Armia Powstańcza**)¹¹. Z kolei skrótowce akcentowane tak jak inne wyrazy polskie na sylabie przedostającej z reguły są odmienne, np.: **Cebet** – w **Cebecie**, **Dalmor** – z **Dalmorem**, **Eldom** – w **Eldomie**, **Polbat** – z **Polbatem**, **Polsat** – w **Polsacie**, **sanepid** – w **sanepidzie**, **Techpan** – w **Techpanie**, **żelbet** – z **żelbetu**.

Tendencją do odmieniania akronimów – tak żywą we współczesnej polszczyźnie mówionej – należy traktować jako objaw zgodny z procesami morfologicznymi i semantycznymi języka. Ponadto jest to wygodne i zgodne z systemem gramatycznym współczesnego literackiego języka polskiego¹².

Jak powszechnie wiadomo, każdy wyraz, w tym także akronim, użyty w zdaniu powinien być dostosowany do obowiązujących we współczesnym języku polskim ogólnych reguł składniowych. Tak więc musimy znać rodzaj gramatyczny i liczbę (pojedynczą lub mnogą) skrótowców właściwych, aby dopasować do nich formę przydawki i orzeczenia, tj. na zasadzie związku zgody, np.: członkowie **PAN-u** (**Polska Akademia Nauk**) zbrali się na **Zgromadzeniu Ogólnym**; na **SGPiS-ie** (**Szkoła Główna Planowania i Statystyki**) studiował mój starszy brat, a ja studiuje na **SGH** (**Szkoła Główna Handlowa**); odbyły się zjazdy oddziałów wojewódzkich **NOT-u** (**Naczelna Organizacja Techniczna**); **Warszawska GWP** (**Gięła Papierów Wartościowych**) należy do **FGPW** (**Federacja Giełd Papierów Wartościowych**).

Ustalenie rodzaju gramatycznego i liczby akronimów dokonuje się w dwojaki sposób:

1. Poprzez nadanie skrótowcom swoistych cech gramatycznych, zgodnie z następującymi zasadami:

- a) abrewiatury zakończone w wymowie na spółgłoskę mają rodzaj męski, np.: **BBR** (**be-be-er**), **BUW** (**buw**), **COP** (**cop** – **Centralny Okręg Przemysłowy**), **CUP** (**cup** – **Centralny Urząd Planowania**), **CZR** (**ce-zet-er** – **Centralny Związek Rzemiosła**), **FOZZ** (**fozz** – **Fundusz Obsługi Zadłużenia Zagranicznego**), **MEN** (**men** – **Ministerstwo Edukacji Narodowej**), **UPR** (**u-pe-er**), **ZAİKS** (**zaiks** – **Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych**);

- b) akronimy zakończone w wymowie na akcentowane **-e**, **-i**, **-o**, **-u** mają rodzaj nijaki, np.: CFO (c-fe-**o**), CZD (ce-zet-de – Centralny Zarząd Dróg), EBU (ebu – Europejska Unia Radiowa), MPO (em-pe-**o**), MPT (em-pe-te – Miejskie Przedsiębiorstwo Taksówkowe), MSW (em-es-wu – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych), NKWD (en-ka-wu-de – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych), OSP (o-es-pe – Ochotnicza Straż Pożarna), PZE (pe-zet-e – Polski Związek Eksperantystów);
- c) skrótowce zakończone w wymowie na akcentowane **-a** mają rodzaj żeński lub nijaki, np.: AGH (a-gie-ha) – r. ż. lub rzad. r. n., AK (a-ka – Armia Krajowa) – r. ż. lub r. n., LH (el-ha – Liceum Handlowe) – tylko r. n., MZK (em-zet-ka – Miejskie Zakłady Komunalne) – tylko r. n., OPA (opa – Organizacja Państw Afrykańskich) – r. ż. lub rzad. r. n., PTTK (pe-te-te-ka – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze) – tylko r. n., RPA (er-pe-a) – tylko r. ż., SGH (es-gie-ha) – r. ż. lub r. n.;
- d) akronimy zakończone na nieakcentowane **-a** mają rodzaj żeński, np.: **Cepelia**, **Co-pia**, **Desa**, **FIFA**, **LETTA**, **MENA**, **NAFTA**, **NASA**, **SABENA**, **SAPA**, **SIMCA**.
2. Przez wskazanie wyrazu nadrzędnego w nazwie rozwiniętej i nadanie skrótowcowi jej cech gramatycznych, np.: AM – **Akademia** Medyczna – r. ż., ANC – Afrykański **Kongres** Narodowy – r. m., BGK – **Bank** Gospodarstwa Krajowego – r. m., BPH – **Bank** Przemysłowo-Handlowy – r. m., CKK – Centralna **Komisja** Kwalifikacyjna – r. ż., DTP – **Dom** Pracy Twórczej – r. m., FFK – **Festiwal** Filmów Krótkometrażowych – r. m.

Jeżeli rodzaj akronimu został ustalony na podstawie wymowy, przypisuje mu się tym samym liczbę pojedynczą¹³.

Wybór metody ustalania liczby i rodzaju abrewiatury wiąże się z kwestiami stylistycznymi – w polszczyźnie oficjalnej, pisanej, starannej korzystamy raczej ze sposobu drugiego; sposób pierwszy znamionuje polszczyznę mówioną, potoczną. W związku z tym należy unikać ustalania na podstawie wymowy cech gramatycznych tych akronimów, które są derywatami od nazw obiektów szczególnej rangi, np. RP (ta er-pe) – Rzeczpospolita Polska.

Ustalenie rodzaju i liczby akronimu wpływa na cechy gramatyczne jego określeń w zdaniu oraz na formę orzeczenia. W zakresie związku zgody między akronimem a jego określeniami występują dwa rodzaje stosunków syntaktycznych:

1. Skrótowiec ma ten sam rodzaj gramatyczny i tę samą liczbę co wyraz podstawowy (konstrytuwny) zestawienia tworzącego nazwę pełną. Do tego podstawowego wyrazu dostosowują swoje formy przydawka i orzeczenie, np.:

NIK (Najwyższa **Izba** Kontroli) przeprowadziła kontrolę we wszystkich ministerstwach;

PLO (Polskie **Linie** Oceaniczne) zakupiły trzy nowe statki pasażerskie;

PWN (Państwowe **Wydawnictwo** Naukowe) wydało w bieżącym roku nową edycję encyklopedii powszechnej;

RFN (**Republika** Federalna Niemiec) popierała starania Polski o przyjęcie do UE i NATO¹⁴.

2. Abrewiatura staje się coraz bardziej jednolitym znakiem językowym, niezależnym od pełnej nazwy, która jest jej punktem wyjścia, tj. staje się skrótowcem zleksykalizowanym¹⁵. Zacieranie się w naszej świadomości etymologii akronimu pociąga za sobą usunięcie z kręgu naszej pamięci także rodzaju gramatycznego rzeczownika podstawowego stanowiącego bazę składniową danej nazwy. Z czasem taki skrótowiec przyjmuje rodzaj i liczbę zgodne ze swoim zakończeniem, a to z kolei decyduje o formie przydawki i orzeczenia, np.:

MON (mon – **Ministerstwo** Obrony Narodowej) postanowił, że...

MSZ (em-es-zet – **Ministerstwo** Spraw Zagranicznych) wysłał...

PKO (pe-ka-o – Powszechna **Kasa** Oszczędności) ogłosiło konkurs...

PSL (pe-es-el – Polskie **Stronnictwo** Ludowe) obchodził...

Jednak bardzo często zleksykalizowane skrótowce występują zamiennie z nazwą podstawową i wtedy mamy konstrukcje oboczne, np.:

NIK skontrolował wszystkie urzędy centralne – Najwyższa Izba Kontroli skontrolowała wszystkie urzędy centralne;

Kolejny PGR został zlikwidowany – Kolejne Państwowe Gospodarstwo Rolne zostało zlikwidowane;

PTR wydał nową książkę – Polskie Towarzystwo Rusycystyczne wydało nową książkę;

Bogaty RFN zaczął wydalać azylantów – Bogata Republika Federalna Niemiec zaczęła wydalać azylantów.

Nieodmienne akronimy literowe zakończone w wymowie na samogłoskę akcentowaną są na ogół traktowane jako rzeczowniki rodzaju nijakiego, np.:

AC (a-ce) – AC już wygasło...

FFP (ef-ef-pe) – FFP zorganizowało...

BDT (be-de-te) – BDT opracowało...

MPW (em-pe-wu) – MPW zorganizowało...

CZD (ce-zet-de) – CZD otrzymało...

PBK (pe-be-ka) – PBK przyjęło...

W grupie skrótowców literowych odnotowuje się niekiedy wahania w użyciu akronimów zleksykalizowanych, gdyż posługujący się abrewiaturami nie wiedzą, jakiego są one rodzaju: męskiego czy nijakiego, np.:

ONZ (o-en-zet) przyjął rezolucję i ONZ przyjęła rezolucję;

OPZZ (o-pe-zet-zet) zorganizowało protest i OPZZ zorganizował protest;

PKS (pe-ka-es) kupił nowe samochody i PKS kupiła nowe samochody;

PSS (pe-es-es) uchwaliło nowy statut i PSS uchwalił nowy statut;

RPM (er-pe-em) rozpoczęło nowe inwestycje i RPM rozpoczął nowe inwestycje;

SFL (es-ef-el) wyprodukowało film i SFL wyprodukował film;

ZBP (zet-be-pe) skupiło większość banków i ZBP skupił większość banków¹⁶.

Przypisy:

¹ Por.: A. Jopek-Bosiacka. Niektóre problemy „europeizacji” polskich tekstów prawnych, w: *Język rodzimy a język obcy. Komunikacja, przekład, dydaktyka*. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001, s. 161.

² Zob.: S. Szadyko. *Акронимы в коммерческой корреспонденции современного русского языка*, „*Studia Rossica Posnaniensia*”, z. XXXI, Wyd. UAM, Poznań 2003, s. 246.

³ Por.: S. Szadyko, *Аббревиатуры в русском языке (в сопоставлении с польским)*, АДД, Москва 2000, s. 9.

⁴ Zob.: E.T. Crowley, H.E. Sheppard, *International Acronyms, Initialisms and Abbreviations Dictionary*, Detroit 1998, t. 1–3, s. 3470.

⁵ Por.: S. Baker. Ujarzmianie internetu, „*Business Week*” 2004, nr 2, s. 76–79.

⁶ Kochany kod SMS-owy, (tłumaczenie z angielskiego: *LTLE BK OF LUV TXT*, London 2001), Galaktyka. Łódź 2002, s. 96; Magiczny kod SMS-owy, Galaktyka, Łódź 2001, s. 96; Odtajniony kod SMS-owy, (tłumaczenie z angielskiego *WANT TALK: LTLE BK OF TXT MSGA*, London 2000). Galaktyka, Łódź 2001, s. 96; Przebojowy kod SMS-owy, Galaktyka, Łódź 2000, s. 96.

⁷ Zob.: Kochany kod SMS-owy, op.cit., s. 8, 11, 13, 14, 16, 20, 23, 26, 29.

⁸ Por.: M. Sławik, J. Syjud, *Szkolny słownik komputerowy, Wideograf II*, Katowice 2002, s. 23, 31, 53, 56, 73, 74, 133, 169, 182, 189, 199.

⁹ Niektórzy językoznawcy nazywają je skrótowcami potencjalnie odmiennymi. Por. np. J. Młodyński, *Skrótowce we współczesnym języku polskim. Polszczyzna współczesna. Wybór zagadnień*, pod red. H. Kurkowskiej. PWN, Warszawa 1981, s. 175; M. Krzyżanowska, *Uwagi o definiowaniu i klasyfikowaniu współczesnych skrótowców polskich*, „*Język Polski*” 2003, z. 4–5, s. 281–287.

¹⁰ Realizacja wymowy tych spółgłosek jest następująca: b – be, c – ce, d – de, g – gie, h – ha, k – ka, p – pe, t – te, w – wu, a więc gdy skrótowiec ma na końcu taką spółgłoskę, to jego zakończenie podczas artykulacji akronimu jest samogłoskowe.

¹¹ Zob.: D. Wesołowska, *Leksykalizacja skrótowców*, „*Język Polski*” 1958 r., XXXVIII, z. 5, s. 350.

¹² *Ibidem*, s. 344.

¹³ Zob.: *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 1745.

¹⁴ Por.: S. Szadyko, *Akronimy. Co to są akronimy?* „*Zeszyty Naukowe KGS*”, Wyd. SGH, Warszawa 1997, z. 3, s. 124–125; *Słownik ortograficzny języka polskiego PWN wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. M. Szymczak, WN PWN, Warszawa 1995, s. 136–137.

¹⁵ Zob.: M. Blacharski, *Leksykalizacja skrótowców we współczesnym języku rosyjskim*. „*Zeszyty Naukowe WSP w Opolu*”, Filologia rosyjska, Opole 1972, z. VIII, s. 121–127; A. Orzechowska, *Właściwości gramatyczne skrótowców polskich*, „*Polonica*”, PAN, Warszawa 1975, s. 199–211; D. Wesołowska, *Leksykalizacja skrótowców*, op.cit., s. 339–354.

¹⁶ Por.: A. Czarnecka, J. Podracki, *Słownik. Skróty i skrótowce: pisownia, wymowa, odmiana, składnia*, Wyd. Oświata, Warszawa 1995, s. 26–28; J. Podracki, *Słownik skrótów i skrótowców*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 31–33.